

رضایت و برائت در افراد خاص

دکتر لیلا عبدالکریمی

متخصص پزشکی قانونی

عضو هیات علمی انستیتو قلب شهید رجایی

موارد قانونی در خصوص رضایت و برائت گرفتن از بیمار

- ▶ **الف -** برای هر اقدام تشخیصی و درمانی، از جمله موارد جراحی، باید از بیمار رضایت گرفته شود.
- ▶ **ب -** در موارد اورژانسی که جان بیمار در خطر است، گرفتن رضایت لزومی ندارد. تعیین شرایط اورژانسی با پزشک است.
- ▶ **ج -** در شرایطی که اخذ رضایت از خود بیمار به دلایل خاص (نبود هوشیاری، رشید نبودن و عاقل نبودن) امکان‌پذیر نباشد، رضایت از اولیاء یا سرپرستان یا نمایندگان قانونی بیمار گرفته می‌شود.

رضایت صحیح

- ▶ بیمار توانایی پذیرش و تصمیم گیری درخصوص اطلاعات داده شده را دارد
- ▶ بالغ، عاقل و هوشیار باشد
- ▶ سن بالای 18
- ▶ مبتلا نبودن به بیماری شناختی
- ▶ هوشیار بودن
- ▶ در غیر اینصورت از ولی بیمار رضایت گرفته میشود

رضایت و برائت در افراد خاص

در خصوص ولی بیمار، مطالب گوناگونی ذکر شده است ولی در قانون، فقط؛

► به ولی خاص؛ یعنی پدر و جد پدری یا وصی منصوب از طرف یکی از آنها

► یا ولی عام؛ یعنی ولایت فقیه اشاره شده است.

رضایت و برائت در افراد خاص

نکته: چون دسترسی به پدر و جد پدری، در بسیاری از موارد، به خصوص افراد پیری که دچار صدمات مغزی و کاهش سطح هوشیاری یا عملکرد شناختی شده‌اند، امکان‌پذیر نیست، بعضی از حقوق‌دانان بر این عقیده هستند که از اولیاء دم، به ترتیب طبقات ارث می‌توان رضایت گرفت.

یعنی از فرزندان و سایر بستگان نزدیک (وارث)، رضایت اخذ کرد؛ زیرا همین افراد هستند که می‌توانند بعد از به دست نیامدن نتیجه دلخواه، از پزشک معالج یا بیمارستان شکایت کنند.

رضایت و برائت در افراد خاص

► در دستورالعمل " الزامات اخذ رضایت آگاهانه در اقدامات تشخیصی درمانی تهاجمی، ابلاغ شده توسط دفتر مدیریت بیمارستانی و تعالی خدمات بالینی، معاونت درمان وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، در بند ششم اشاره مستقیم به اخذ رضایت از بستگان درجه یک شده است:

► 6. عموماً قبل از هر مداخله جدید درمانی بایستی از بیمار / ولی / وابسته درجه یک وی رضایت آگاهانه اخذ نمود."

رضایت و برائت در افراد خاص

► در بعضی از بیماران، مانند بیماران با شرایط خاص و بدخیم، برای نتیجه بهتر درمانی و حفظ سلامت بیمار، باید برخی نکات از بیمار پنهان بماند و موارد مهم با بستگان او در میان گذاشته شود، اگرچه این عمل در بعضی از مکاتب جایگاهی ندارد، با توجه به وضعیت جامعه ایرانی، این امر مناسب به نظر می‌رسد. به این اقدام، Therapeutic privilege گفته می‌شود که باید در برگه رضایت نوشته شود که با توجه به شرایط بیمار، این موارد به تشخیص پزشک یا صلاح‌دید بستگان، به بیمار گفته نشد.

رضایت و برائت در افراد خاص

در مواردی نیز خود بیمار نمی‌خواهد توضیحات داده‌شده را بشنود و تمایل به دریافت اطلاعات ندارد که به این حالت Waiver گفته می‌شود و باید در برگه رضایت توضیح داده شود که خود بیمار از دریافت اطلاعات خودداری کرده است.

رضایت و برائت در افراد خاص

در بعضی از موارد پدر بیمار نابالغ یا ولی بیمار مجنون در دسترس بوده ولی امکان حضور در بیمارستان را ندارد (مانند کارگری که در شهر دوری کار می‌کند) همچنین عمل جراحی اورژانس نبوده ولی ضرورت دارد. در این موارد می‌توان به یکی از دو روش زیر اقدام کرد.

رضایت و برائت در افراد خاص

- ▶ **الف-** با تماس تلفنی از پدر رضایت گرفت، که در این صورت تایید هویت فرد آن سوی خط و مسئولیت صحت آن با افرادی است که در بیمارستان حاضر هستند، مانند مادر بیمار یا عموی بیمار. حتی می‌توان برگه رضایت را برای پدر ایمیل کرد و بعد از دریافت برگه امضا شده، تایید امضا و ایمیل را از فرد حاضر در بیمارستان (مادر بیمار یا عموی بیمار و . . .) گرفت.
- ▶ **ب-** یا پدر با مراجعه به دفترخانه در شهری که اقامت دارد، رضایت خود را کتبا اعلام نموده و رضایت نامه از دفتر خانه به بیمارستان فکس شود.

رضایت و برائت در افراد خاص

► در مواردی دیده شده که پدر بیمار علیرغم شرایط حیاتی (نه اورژانسی) بیمار خردسال یا محجور رضایت به اقدام درمانی نمی‌دهد، در این شرایط با کمک مددکاری بیمارستان و دادسرای ویژه امور محجورین و سرپرستی می‌توان صلاحیت ولی فرد (پدر) را از وی گرفت و اقدام درمانی را با هماهنگی دستگاه قضایی انجام داد. در بعضی موارد بحث کودک آزاری مطرح بوده که اقدام جدی جهت حمایت از کودک باید صورت گیرد.

رضایت و برائت در افراد خاص

مواردی پیش می‌آید که کودکی در وضعیت غیر اورژانسی ولی نیاز به اقدام درمانی ضروری به دست ما می‌رسد. مادر ادعا می‌کند که قیم بیمار است ولی قیم نامه را همراه ندارد. مانند مسافری که در مسافرت دچار آسیب شده باشد. در اقدامات درمانی که سلامت بیمار مطرح است، ادعای مادر کافی بوده ولی بعد از اخذ رضایت از مادر بیمار، وی ضمن تایید، این مطلب را مستند می‌کند که قیم بیمار می‌باشد و در صورتی که خلاف این موضوع ثابت شود، مسئولیت آن را به عهده می‌گیرد. بهتر است این موارد به امضای پزشک معالج، پرستار بخش، سوپروایزر یا پزشکی قانونی بیمارستان نیز برسد.

در خصوص اعمال جراحی غیر ضروری مثل برداشتن خال، اصلاح دفورمیتی که فوریتی برای انجام آن نیست، بهتر است عمل جراحی بعد از احراز قیومیت صورت گیرد.

رضایت و برائت در افراد خاص

- ▶ در حین جراحی بیماری که بیهوش شده، جراح متوجه مشکل دیگری در بیمار می‌شود که نیاز به جراحی دارد. در این موارد جراح باید چه تصمیمی بگیرد؟ آیا می‌توان بدون اجازه بیمار و اطلاع او، جراحی دیگری هر چند ضروری را روی وی اجرا کرد؟
- ▶ پاسخ به این سوال پیچیده بوده، قانون و دستورالعمل‌ها در این خصوص سکوت کرده یا مبهم هستند. بر اساس قوانین قبل از هر اقدام درمانی یا جراحی به جز موارد اورژانسی، باید از بیمار یا تصمیم گیرنده او اجازه گرفته شود. همچنین بر اساس همین قوانین در مواردی که فرد بیهوش است، می‌توان از ولی، سرپرست یا نماینده قانونی او رضایت گرفت. اما آیا در مواردی که فرد عامدانه بیهوش شده است، رضایت از ولی، سرپرست یا نماینده قانونی او اعتبار دارد؟

رضایت و برائت در افراد خاص

- ▶ تصمیم گیری در خصوص این موضوع مورد به مورد متفاوت می باشد.
- ▶ برای مثال زنی که با درد شکم و با احتمال کیست تخمدان تحت عمل جراحی قرار گرفته، ولی در حین عمل جراحی متوجه حاملگی خارج رحمی او می شوند. راهکار پایان دادن به درد شکمی که هدف جراحی نیز همان بوده، خارج کردن حاملگی خارج رحمی است و چون هدف جراحی تغییر نکرده است به نظر خارج کردن حاملگی خارج رحمی منطقی به نظر می رسد. در این مورد مشکل بیمار نه کیست تخمدان، و نه حاملگی خارج رحمی، بلکه درد شکم می باشد و به همین دلیل بیمار تن به جراحی داده است. اگرچه در هنگام گرفتن رضایت چون شکی به حاملگی خارج رحمی وجود نداشته رضایت در این خصوص گرفته نشده است. جراح برای پایان دادن به درد بیمار مجبور به خارج کردن حاملگی خارج رحمی می باشد. به خصوص اگر حاملگی خارج رحمی در شرایط خطرناک یعنی در حال پاره شدن و خونریزی باشد.

رضایت و برائت در افراد خاص

رضایت و برائت در افراد خاص

- ▶ اگر دلیل جراحی، هیستریکتومی بوده و ما متوجه توده بی خطر در اطراف تخمدان می‌شویم، تکلیف چیست؟ اگر در هنگام برداشتن توده تخمدان، آسیب به تخمدان ایجاد شده یا عوارض دیگری به وجود بیاید؛ شرایط چگونه خواهد بود؟
- ▶ در این موارد که فوریت عمل جراحی وجود نداشته انجام نشدن جراحی تهدیدی برای سلامت فرد نیست؛ هر چند نیاز به انجام جراحی وجود داشته باشد، بهتر است اقدام به جراحی نکنیم. و بعد از به هوش آمدن بیمار، شرایط برای وی توضیح داده شده و در صورت تمایل بیمار در زمان مناسب جراحی صورت گیرد.
- ▶ برای این موارد نکته مهم تر، پیشگیری از شرایط این چنینی است:
- ▶ الف- بررسی کامل بیمار، یعنی گرفتن شرح حال و معاینه دقیق، انجام سونوگرافی، سی تی اسکن، آزمایشات لازم و غیره برای تشخیص قطعی وجود ضایعه یا صدمات همراه
- ▶ ب- گرفتن رضایت جامع و کامل حتی برای موارد احتمالی قبل از انجام عمل جراحی.

mature minor doctrine

- ▶ خانم ۱۶ ساله باردار با جنین ۲۰ هفته خونریزی شدید داشته و برای ختم بارداری پرخطر (با خطر جانی برای مادر) مراجعه کرده است.
- ▶ پدر بیمار در قید حیات نیست و شوهرش اجازه ختم بارداری نمی‌دهد. خود بیمار رضایت به ختم بارداری دارد. آیا می‌توان برای ختم بارداری اقدام نمود؟

رضایت و برائت در افراد خاص

- ▶ در موارد بارداری، مانند موارد دیگر اگر وضعیت اورژانسی است که نیاز به اخذ رضایت نیست،
- ▶ در غیر این صورت خود بیمار باید تصمیم به اقدام درمانی بگیرد و همسر بیمار نقشی در رضایت او ندارد. اما با توجه به سن زیر ۱۸ سال در این مورد، شرایط کمی متفاوت است. برای افراد بالغ زیر ۱۸ سال که ازدواج کرده‌اند (چه متاهل باشند، چه طلاق گرفته یا بیوه شده باشند) و افرادی که از دادگاه حکم رشد گرفته‌اند؛ در صورتی که بعد از بررسی، صلاحیت آنها برای اخذ رضایت تایید شود و انجام اقدام درمانی برای آنها ضروری باشد یا انجام ندادن آن خطراتی را متوجه شخص بیمار نماید، به نظر می‌رسد، می‌توان از خود بیمار رضایت گرفت و اقدام درمانی را انجام داد.
- ▶ در صورت دسترسی به سایر بستگان درجه یک، در جریان گذاشتن آنها و کسب موافقت آنها، در بعضی موارد صورتجلسه کردن موضوع یا مشاوره با متخصص پزشکی قانونی بیمارستان و در مواردی که همسر بیمار مانع از انجام اقدامات تشخیصی و درمانی می‌شود؛ اطلاع به مقام قضایی و اجازه وی کمک کننده است.

رضایت و برائت در افراد خاص

► ممکن است افرادی با این نظریه موافق نباشند و فرد زیر ۱۸ سال را بر اساس قوانین و دستورالعمل‌های جاری، کودک یا نوجوان در نظر بگیرند، که صلاحیت تصمیم‌گیری برای دادن رضایت به درمان ندارند؛ باید گفت: "بر اساس همین قوانین نیز تصمیم‌گیری در خصوص افراد زیر ۱۸ سال که سلامتی آنها در خطر است، همین مراحل را طی خواهد نمود. منتها رضایت فرد در آن تصمیم‌گیری جایی نخواهد داشت". این تصمیم فقط برای موارد ضروری قابل قبول بوده و در مواردی مثل عمل جراحی زیبایی و یا اقدامی که با سلامتی فرد ارتباط ندارد، توصیه نمی‌شود.

► در موارد مشابه اگر پدر بیمار در قید حیات بوده و با انجام درمان موافق باشد، تنها رضایت بیمار و پدر بیمار کفایت کرده و نیاز به اقدام دیگری نیست.

رضایت و برائت در افراد خاص

▶ خانم ۲۰ ساله مجرد، مبتلا به سرطان، که صلاحیت روحی - روانی دارد، برای فریز کردن تخمک مراجعه نموده است. بیمار اصرار می‌کند که نمی‌خواهد خانواده در جریان بیماری او قرار بگیرد. آیا می‌توان بدون رضایت بیمار، پدر و مادرش را در جریان بیماری او قرار داد؟

رضایت و برائت در افراد خاص

▶ با توجه به اصل اتونومی و قوانین مربوط به رازداری، در صورت عدم تمایل بیمار افشای راز او و در جریان گذاشتن خانواده، دوستان یا همکارانش غیر قانونی بوده و برای اخذ رضایت نیز تنها شخص دارای صلاحیت خود بیمار می‌باشد. در مثال فوق اگر بیمار رضایت به انجام معاینه یا درمان ندهد، نمی‌توان به اجبار او را وادار به درمان نمود. یا به جای وی از پدرش رضایت گرفت.

رضایت و برائت در افراد خاص

- ▶ در مورد بیماران روانی یا افراد با ناتوانی ذهنی، گاهی یکی از بستگان تقاضایی مبنی بر ایراد آسیب عمدی به فرد دارد.
- ▶ برای مثال خارج کردن رحم دختر ۲۲ ساله، مبتلا به سندروم داون یا جایگزینی تغذیه وریدی به جای تغذیه خوراکی در بیماری که توانایی رعایت بهداشت فردی را ندارد. آیا می‌توان تقاضاهای این چنینی را پذیرفت؟

رضایت و برائت در افراد خاص

- ▶ در این موارد تصمیم گیری تنها با توجه به شرایط بیمار صورت می گیرد نه رفاه خانواده یا افرادی که از بیمار نگهداری می کنند.
- ▶ برای مثال در خصوص خارج کردن رحم، باید مشخص شود هدف از این کار عقیم سازی فرد است یا رعایت بهداشت قاعدگی؟
- ▶ در صورتی که پاسخ سوال، عقیم سازی است، می توان به جای جراحی از درمان های خوراکی یا روش های غیر تهاجمی پیشگیری کمک گرفت و در صورت امکان پذیر نبودن آنها، از جراحی های کمتر تهاجمی مثل بستن لوله های رحمی استفاده کرد.

رضایت و برائت در افراد خاص

- ▶ اما اگر پاسخ سوال رعایت بهداشت فردی است
- ▶ در صورت امکان باید روی آموزش بیمار تمرکز کرد و در مواردی که بیمار آموزش پذیر نیست و شرایط زندگی وی اجازه کمک گرفتن از دیگران را نمی‌دهد و این مسئله ممکن است به سلامتی فرد آسیب برساند با مشورت با متخصص پزشکی قانونی بیمارستان، اقدام به خارج سازی رحم نمود.

رضایت و برائت در افراد خاص

- ▶ باید به یاد داشته باشیم: "گایدلاین‌های اخلاق پزشکی اجازه هیستریکتومی را فقط برای بهداشت قاعدگی در این بیماران به ما نمی‌دهد." فقط به خطر افتادن سلامتی فرد به دلیل قاعدگی در این مورد حائز اهمیت می‌باشد.
- ▶ در مواردی که خانواده علی‌رغم اندیکاسیون‌های علمی، اصرار فراوان به خارج کردن رحم داشته و شرایط پیچیده می‌گردد، با کمک مددکاری بیمارستان می‌توان مقام قضایی را در جریان موضوع قرار داده و نظر وی را به صورت کتبی برای انجام یا عدم انجام جراحی دریافت کرد.

رضایت و برائت در افراد خاص

اندیکاسیون‌های علمی بستن لوله رحمی بر اساس دستورالعمل‌های کشوری، در بیماران روانپزشکی موارد زیر می‌باشد:

- عقب مانده ذهنی شدید
- دمانس با علل غیر قابل درمان
- بیماری سایکوتیک مقاوم به درمان

رضایت و برائت در افراد خاص

► با این توصیف؛ افرادی که قصد خودکشی یا آسیب به خود را دارند یا اقدام به خودکشی نموده‌اند، افرادی که تهدیدی برای سلامت افراد دیگر یا جامعه می‌باشند، بیماران ناتوان ذهنی و افرادی که بدلیل سایکوز، دلیریوم و موارد مشابه، ارتباطشان با واقعیت قطع شده است؛ برای اخذ رضایت صلاحیت نداشته و رضایت از ولی، سرپرست یا نماینده قانونی آنها اخذ می‌شود.

رضایت و برائت در افراد خاص

► در شرایط خاصی مانند: "کاهش سطح هوشیاری، دلیریوم، تاثیر دارو، الکل یا مواد مخدر" اگر چه بیمار، صلاحیت لازم برای تصمیم گیری را ندارد؛ اما بعد از برطرف شدن موارد فوق، مجدداً باید او را از نظر صلاحیت تصمیم گیری، مورد ارزیابی قرار داده و معاینه کرد و در صورت برطرف شدن موارد فوق، اقدام به اخذ رضایت نمود.

رضایت و برائت در افراد خاص

در مواردی که به زیبایی زن یا دستگاه تناسلی و تولید مثلی وی مربوط می‌شود، آیا اخذ رضایت از همسر ضرورت دارد یا خیر؟

رضایت و برائت در افراد خاص

- در متن قانون، هیچ اشاره‌ای به اخذ رضایت از همسر بیمار نشده است و در صورت عاقل، بالغ و هوشیار بودن فرد (شرایط اخذ رضایت)، گرفتن رضایت از خود فرد کفایت می‌کند و نظر شخص دیگری لازم نیست،
- البته ممکن است بیمارستان، دانشگاه یا وزارتخانه برای درمان‌های خاص، شرایطی در نظر گرفته باشند و دستورالعملی صادر کنند که رعایت این دستورالعمل‌ها نیز ضروری است ولی از نظر قانونی برای این گونه موارد، نظر همسر یا پدر، ارزشی ندارد و ملاک، خود فرد است. مگر اینکه شرایط لازم برای دادن رضایت را نداشته باشد که در آن صورت، مثل تمام موارد دیگر از ولی بیمار رضایت اخذ می‌شود.

► با تشکر از شما